

Розділ 1

Проблема 1 % населення Америки

Фінансова криза 2007–2008 років і Велика рецесія, що стала її наслідком, змусили величезну кількість американців дрейфувати серед уламків дедалі більш неефективної форми капіталізму. Минуло п'ять років, але кожен шостий американець, що хотів би мати роботу з повним робочим днем, досі не може знайти її; десь вісім мільйонів родин були змушені покинути свої будинки і ще мільйони бояться побачити в не дуже далекому майбутньому повідомлення про втрату права на викуп заставленого майна¹; ще більше людей бачать, що їхні нагромаджені протягом життя заощадження начебто випарувались. Навіть якщо деякі зелені пагони, що їх незмінно бачили оптимісти, справді були провісниками реального відновлення, минуть роки – чекати треба принаймні до 2018 року, – поки економіка повернеться до повної зайнятості. Проте 2012 року чимало людей уже втратили надії: ті, хто лишився без роботи в 2008–2009 роках, вже витратили свої заощадження. Допомога з безробіття скінчилася. Люди середнього віку, колись упевнені в швидкому поверненні на робоче місце, почали усвідомлювати, що їх фактично силоміць спровадили на пенсію. Молодь, тільки-но закінчивши університети й маючи десятки тисяч доларів боргу, не могла знайти ніякої роботи взагалі. Люди, що разом із друзями та родичами справляли входи, на початку кризи стали безхатьками. Будинки, куплені під час буму нерухомості, й далі були на ринку, або ж їх продавали зі збитками; набагато більше будинків пустували. Нарешті стала очевидною страхітлива основа фінансового буму попереднього десятиріччя.

Однією з найтемніших сторін ринкової економіки, яка вийшла на світло, була велика й дедалі більша нерівність, що підточила і соціальну структуру США, і здатність країни до сталого економічного розвитку; багатії багатішали, натомість решта поставали перед труднощами, які, здавалося, суперечать американській мрії. Факт, що в Америці є багаті та бідні, був добре відомий, і хоча ця нерівність була спричинена не тільки кризою субстандартного кредитування і економічним спадом, що став її наслідком, – вона формувалася протягом трьох останніх десятиріч, – криза погіршила ситуацію, і то такою мірою, що нерівність уже годі було нехтувати. Середній клас зазнав прикрого тиску, характер якого ми опишемо в цьому розділі нижче: страждання нижньої верстви було відчутним, як стала очевидно і слабкість системи соціального захисту в США, коли державні програми підтримки, в щонайкращому разі неадекватні, були ще більше скорочені; але під час усіх цих подій верхній 1 % спромігся й далі триматися за великий шматок національного прибутку – одну п'яту частину, – хоча деякі його інвестиції виявилися збитковими².

Велика нерівність існувала всюди, де досліджували розподіл прибутку: навіть у межах верхнього 1 % верхня 0,1 % найбагатших отримувала більшу частку грошей. 2007 року, ще до кризи, верхня 0,1 % американських родин мали прибуток у 220 разів більший, ніж середній прибуток нижніх 90 % населення³. Багатство було розподілене ще більш нерівномірно, ніж прибуток, найбагатший 1 % володіє понад третиною багатства країни⁴. Дані про нерівність прибутку становлять тільки моментальний знімок економіки будь-якої конкретної миті. Саме тому дані про нерівність багатства такі тривожні, бо нерівність багатства виходить за межі варіацій, які можна бачити в прибутку, отримуваному рік у рік. Крім того, багатство дає набагато точнішу картину відмінностей у доступі до ресурсів.

Америка розпадається, і то з прискоренням. У перші післякризові роки нового тисячоліття (2002–2007) верхній 1 % захо-

пів понад 65 % приросту загального національного прибутку⁵. Хоча верхній 1 % мав фантастичні здобутки, більшості американців насправді велося гірше⁶.

Якби багатії багатішали, а люди, належні до середньої та нижньої верств, теж ставали заможніші, це була б одна річ, особливо якби зусилля тих, хто нагорі, відігравали визначальну роль в успіху решти. Тоді ми могли б ушановувати успіхи тих, хто на верхівці, й бути вдячними за їхні внески. Але такого не сталося.

Люди, належні до американського середнього класу, вважали, що вони довго страждали, і в цьому вони мали слушність. Протягом трьох десятиріч до кризи їхні прибутки навряд чи зростали⁷. І справді, прибуток типового робітника з повною зайнятістю не підвищувався понад третину сторіччя⁸.

Криза загострила ці види нерівності не тільки високим безробіттям, утраченим житлом і незмінними зарплатами, а й незліченними іншими способами. Багатії могли більше втратити на вартості акцій, але акції відновили свою вартість досить добре і відносно швидко⁹. Здобутки «відновлення» після кризи дісталися фактично здебільшого найбагатшим американцям: верхні 1 % американців отримали 93 % додаткового прибутку, створеного в країні 2010 року порівняно з 2009 роком¹⁰. Люди бідні й належні до середньої верстви більшу частину свого багатства мали у вигляді житла. Оскільки між другим кварталом 2006 року і кінцем 2011 року середні ціни на житло впали на понад третину¹¹, значна частка американців – тих, хто мав великі іпотеки – побачили, що їхнє багатство, по суті, знищене. На вершині головні управителі компаній були напрочуд успішні в збереженні своєї високої платні; після невеликого спаду 2008 року співвідношення щорічної винагороди управителів компаній до щорічної платні робітника 2010 року повернулося до того значення, яке воно мало до кризи: 243 до 1¹².

В усьому світі є країни, які слугують страхітливими прикладами того, що відбувається з суспільствами, коли вони досягають ступеня нерівності, до якого ми рухаємося. Це не дуже приваблива

картина: обгороджені громади, де живуть багатії, а їм прислужує юрма низькооплачуваних робітників, і нестабільні політичні системи, де популісти обіцяють масам краще життя тільки на те, щоб розчарувати їх. Можливо, ще важливішим є те, що немає надії. В цих країнах бідні знають, що їхні перспективи вилізти зі злиднів, уже не кажучи про те, щоб дістатися на вершину, мізерні. Це *не* те, чого ми маємо прагнути.

У цьому розділі я охарактеризую масштаб нерівності в США і те, як вона різними способами впливає на життя мільйонів людей. Я описую не тільки те, що наше суспільство роз'єднують дедалі глибші поділи, а й те, що ми вже не є країною можливостей, якою були колись. Я обговорюю малі шанси, які має людина, народжена в нижній верстві, піднятися на вершину чи навіть до середньої верстви. Ступінь нерівності та брак можливостей, що їх сьогодні ми бачимо в США, не є неминучими, і так само й зростання їх у недавні часи не є наслідком неминучих ринкових сил. У наступних розділах я опишу причини цієї нерівності, вартість для нашого суспільства, демократії та економіки цієї великої і дедалі глибшої нерівності і те, що можна зробити для її зменшення.

Приплив, що підняв не всі човни

Хоча США завжди були капіталістичною країною, наша нерівність – або принаймні її теперішній високий рівень – нова. Десь тридцять років тому верхній 1 % осіб, які мали прибуток, отримували *тільки* 12 % національного прибутку¹³. Навіть цей ступінь нерівності мав би бути неприйнятним, але відтоді нерівність зросла так разуче¹⁴, що 2007 року середній прибуток після сплати податків у верхнього 1 % досяг 1,3 млн дол., зате в нижніх 20 % сягав лише 17 800 дол.¹⁵. Верхній 1 % отримує за тиждень на 40 % більше, ніж нижня одна п'ята частина населення за рік; верхні 0,1 % американців отримують за півтора дня десь ту саму суму, яку нижні 90 % отримують за рік, а найбагат-